

การศึกษารสวรรณคดีบาลีในอรรถกถาธรรมบท*

A STUDY OF PALI LITERATURE'S POETIC FLAVOR IN
DHAMMAPADATTHAKATHA

พระมหาประทีป อภิวิฑฒโน(แถวพันธุ์)¹, พระมหาประหยัด ปญญาวโร(สุนนท์)²,
พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม(ชัยคุง)³, พระวันชัย ภูริทตฺโต (อนนตรี)⁴ และ เจษฎา มุลยาพอ⁵

Phramaha Prateep Abhivaddhano (Thawpuntu)¹, Phramaha Prayad Panyawaro (Sunon)²,
Phramaha Paitoon Siridhammo (Shaikung)³, Phra Wanchai Phuritatto (Anontree)⁴ and Jessada Moonyapor⁵

¹⁻⁵มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

¹⁻⁵Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Nong Khai Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: prateep.tha@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

คัมภีร์อรรถกถาธรรมเป็นคัมภีร์ที่มีรสวรรณคดีครบถ้วนน่าศึกษาวิจัย ฉะนั้น การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและความหมายรสวรรณคดีบาลี 2) เพื่อศึกษารสวรรณคดีในอรรถกถาธรรมบท 3) เพื่อวิเคราะห์รสวรรณคดีในอรรถกถาธรรมบท การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นเอกสาร ตำรา หนังสือที่เกี่ยวข้องกับรสวรรณคดี การได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างโดยเลือกเฉพาะคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเป็นหลักและตำรา หนังสือที่เกี่ยวข้องกับรสวรรณคดีบาลี การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

วรรณคดีบาลีคือคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ พระธรรมคำสอนที่เกี่ยวกับหลักธรรม พระวินัย กฎระเบียบสำหรับพระภิกษุสงฆ์ จุดเริ่มต้นของวรรณคดีบาลี คือ คำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงต่อสาวกและอุกรรวบรวมเอาไว้ ต่อมาได้มีการเพิ่มเติมคัมภีร์ต่างๆ เช่น อรรถกถาเป็นต้น เพื่ออธิบายและขยายความในพระธรรมและพระวินัย ทำให้วรรณคดีบาลีมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

อรรถกถาธรรมบทเป็นหนังสืออธิบายเรื่องราวในพระไตรปิฎก มีหลายเรื่องและมีรสวรรณคดี หรืออารมณ์ที่แตกต่างกันถึง 9 ชนิด คือ สิ่งการรส ความรัก, หัสสรส ความขบขัน,

* Received 23 September 2024; Revised 4 October 2024; Accepted 27 December 2024

กรุณารส ความสงสาร, รุทธรส ความโกรธ, วีรรส ความกล้าหาญ, ภยานกรส ความกลัว, วิจักข
รส ความน่ารังเกียจ, อัปภูตรส ความแปลกประหลาด, สันตรส ความสงบ

การศึกษารสวรรณคดีจากวรรณคดีบาลีสะท้อนให้เห็นรสวรรณคดีบาลี มีประโยชน์ต่อ
การพัฒนาตนเองในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทักษะทางภาษาบาลี การวิเคราะห์ การ
คิดเชิงวิพากษ์ และความเข้าใจในอารมณ์ของมนุษย์ นอกจากนี้ ยังช่วยให้เราเรียนรู้ค่านิยม
วัฒนธรรม และพัฒนาทักษะการสื่อสารได้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ : วรรณคดี, รสวรรณคดีบาลี, อรรถกถาธรรมบท

Abstract

The Dhammapada commentary is a comprehensive literary text worthy of study and research. This research aims to achieve three objectives: 1) to study the origin and meaning of Pali literary flavors, 2) to examine literary flavors in the Dhammapada commentary, and 3) to analyze the literary flavors found within this commentary. This is a documentary research, using documents, texts, and books related to literary flavors as the sample group. The focus is primarily on the Dhammapada commentary and related texts on Pali literature. The analysis employed is content analysis.

Pali literature is a collection of the Buddha's teachings, divided into two main parts: the Dharma, teachings on principles, and the Vinaya, rules for monks. The origins of Pali literature can be traced back to the Buddha's teachings delivered to his disciples and subsequently compiled. Over time, additional texts such as commentaries were added to explain and elaborate on the Dharma and Vinaya, resulting in a greater diversity of Pali literature.

The Dhammapada commentary is a book that explains the stories found in the Tripitaka. It contains numerous stories and encompasses nine different literary flavors or emotions: Sringara rasa (love), Hasya rasa (humor), Karuna rasa (compassion), Raudra rasa (anger), Vira rasa (heroism), Bhayanaka rasa (fear), Vibhatsa rasa (disgust), Adbhuta rasa (wonder), and Shanta rasa (peace).

Studying literary tastes in Pali literature offers numerous benefits for personal development. These benefits include enhancing Pali language skills, analytical thinking, critical thinking, and understanding human emotions. Furthermore, it helps us learn about values, cultures, and improves our communication skills.

Keyword: Literature, Pali literature's poetic flavor, Dhammapada commentary

บทนำ

วรรณคดีบาลีทุกประเภทที่แต่งขึ้นมามีส่วนประกอบสำคัญอย่างยิ่งคือรสของวรรณคดี วรรณคดีบาลีที่ขาดรสเหมือนกับคนที่ร่างกายแต่ขาดจิตวิญญาณ เหมือนอาหารที่ทำขึ้นมาแต่ไม่ได้ปรุงรส เหมือนการขับร้องด้วยปากเปล่าแต่ขาดดนตรีประกอบ รสของวรรณคดีมีความสำคัญในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ จึงทำให้ผู้อ่านด้วยการศึกษาอย่างเพ่งพินิจ มีอารมณ์คล้อยตาม เกิดจินตนาการที่ไร้ขอบเขต (กุสุมา รัชมณี, 2549)

มนุษย์ที่เกิดมาบนโลกสี่มิติโลกด้วยอายตนะภายนอกและภายในสัมผัสกัน การสัมผัสและการรับรู้โลก สิ่งที่ขาดไม่ได้คือจิตวิญญาณ เมื่อขาดจิตวิญญาณมนุษย์ก็รับรู้โลกไม่ได้ มนุษย์ที่ขาดจิตวิญญาณนั้นจะเรียกว่ามนุษย์ไม่ได้ เรียกได้แค่เพียงซากศพเพียงเท่านั้น นั่นก็หมายความว่ามนุษย์นั้นประกอบด้วยส่วนสำคัญคือร่างกายและจิตวิญญาณ ในส่วนของวรรณคดีที่แต่งขึ้นมาในโลกนี้นั้นก็ประกอบไปด้วยส่วนสำคัญคือเสียงหรือความหมาย และรส เมื่อนำวรรณคดีมาเปรียบกับมนุษย์จึงได้ผลออกมาว่า เสียงหรือความหมายของวรรณคดีเปรียบเหมือนร่างกายของมนุษย์ รสของวรรณคดีเปรียบเหมือนจิตวิญญาณของมนุษย์ กล่าวคือเสียงหรือความหมายของวรรณคดีคือร่างกาย รสของวรรณคดีคือจิตวิญญาณ

รสคืออารมณ์ความรู้สึกที่ได้รับจากการอ่านด้วยการเพ่งพินิจนั้น เกิดจากการที่ผู้แต่งหรือผู้ประพันธ์ใช้ถ้อยคำและลีลาในการแต่งอย่างประณีตด้วยสติปัญญา รสเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในวรรณคดี โดยส่วนใหญ่แล้วรสของวรรณคดีจะมี 9 ประการคือ 1) สิงคารรส รสแห่งความรัก 2) หัสสรส รสแห่งความขำขันรื่นเริง 3) กรุณารส รสแห่งความสงสาร 4) รุทธรส รสแห่งความโกรธแค้น 5) วีรรส รสแห่งความกล้า 6) ภยานกรส รสที่น่าสะพรึงกลัว 7) วิภังกรส รสแห่งความน่ารังเกียจ 8) อัปภูตรส รสแห่งความแปลกประหลาดใจที่เกิดขึ้นอย่างไม่น่าเป็นไป

ได้ เช่น เรื่องของปาฏิหาริย์ต่างๆ 9) สันตรส รสแห่งความสงบเยือกเย็น ความอึดใจ ความสุขใจ

รสรรรณคดีบาลีแม้จะมี 9 ประการ ก็ตาม แต่โดยความมุ่งหมายของรสรรรณคดีบาลีแล้วไม่ได้ต้องการรสรรรณคดีทั้งหลายเหล่านั้น ยกเว้นสันตรส คือรสแห่งความสงบใจหรือความสงบร่มเย็นในธรรมเท่านั้น

รสรรรณคดีบาลี ในที่นี้คืออรรถกถาธรรมบทหรือคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเป็นคัมภีร์สำคัญนิยมนศึกษากันมากในหมู่ชาวพุทธ เป็นคัมภีร์ที่เนื้อหาเป็นนิทานคำสอนเกี่ยวกับกรรมและผลของการกระทำ เป็นการอธิบายผลกระทบแบบปากต่อปากฟันต่อฟัน เช่น พระโมคคัลลานะฆ่าบิดามารดาของท่าน ซึ่งจัดเป็นอนันตริยกรรม กรรมหนักมีผลร้ายแรง ผลของกรรมทำให้ท่านไปเกิดในนรกสัณกาลยาวนาน จนกระทั่งผลกรรมทุเลาลง ท่านได้เกิดเป็นมนุษย์แล้วได้บวชในพระพุทธศาสนา บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย เพราะผลกรรมท่านถูกโจร 500 ฆ่า นายจุนทสุกริกฆ่าหม้อย่างทรมาน ผลกรรมก่อนตายเขามีอาการเหมือนหมูที่เขาฆ่าร้องเสียงโหยหวน เป็นต้น ธัมมปทัฏฐกถาจึงเป็นรสรรรณคดีที่รสของรสรรรณคดีครบทุกรส

อรรถกถาธรรมบทนั้นพระอรรถกถาจารย์แต่งเพื่ออธิบายขยายเนื้อความของธรรมบทในพระไตรปิฎกให้พิสดารมากขึ้น เมื่อมีธรรมบทในพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 อรรถกถาธรรมบทจึงมีขึ้นมาได้ เพราะคัมภีร์นี้เป็นเสมือนเงาของธรรมบท ว่าตามลำดับความสำคัญของแล้วเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่อธิบายขยายความธรรมบททั้ง 423 คาถา ธรรมบทในพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 เป็นคาถาล้วนๆ อรรถกถาธรรมบทอธิบายเพิ่มเติมเนื้อหาของคาถาในธรรมบท และมีการแต่งเพิ่มเติมเรื่องราวประกอบ ผู้ที่แต่งอรรถกถาธรรมบทเรียกว่าพระอรรถกถาจารย์ คัมภีร์ชั้นอรรถกถานี้ทำหน้าที่อธิบายธรรมบท 423 บท โดยนับตามจำนวนคาถา มีเรื่องราวประกอบเป็นจำนวนมากถึง 302 เรื่อง เรื่องเหล่านี้ท่านจัดรวมกันเป็นหมวดหรือที่เรียกว่าวรรค มีจำนวน 26 วรรค เพื่อให้สอดคล้องกับวรรคตามที่ปรากฏในธรรมบท ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 (พระมหาประทีป อภิวิฑฒโน, 2561)

รสรรรณคดีทั้ง 9 รส แทรกอยู่ในอรรถกถาธรรมบทดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษาคัมภีร์เมื่อได้ไตร่ตรองแล้วจะได้รับรสแห่งรสรรรณคดี มีความซาบซึ้งในรสรรรณคดี เห็นคุณค่าของคัมภีร์ว่าเป็นคัมภีร์ที่ทรงคุณค่า นำมาศึกษาเล่าเรียน และยังเลื่อมใสในท่านผู้แต่งที่มีความรู้ความสามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาให้สชาติตามรสรรรณคดีอีกด้วย

ดังนั้น บทความนี้ จึงเป็นการศึกษาวรรณคดีบาลีซึ่งเป็นรสของวรรณคดีทั่วไปทางภาษาบาลี และแสดงให้เห็นวรรณคดีบาลีที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท พร้อมทั้งรวบรวมเรียงวิเคราะห์วรรณคดีในอรรถกถาธรรมบท เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความหมายวรรณคดีบาลี
2. เพื่อศึกษาวรรณคดีในอรรถกถาธรรมบท
3. เพื่อวิเคราะห์วรรณคดีในอรรถกถาธรรมบท

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แหล่งข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาวรรณคดีบาลีในอรรถกถาธรรมบท ฉะนั้น แหล่งข้อมูลสำคัญหรือข้อมูลหลักจึงเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ในที่นี้คืออรรถกถาธรรมบททั้งหมด รวมถึงหนังสือ และเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวรรณคดีบาลีที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้รวบรวมไว้

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นวิจัยเอกสารเฉพาะคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเป็นหลัก จึงไม่มีเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น แบบทดสอบ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์แบบสอบถาม เป็นต้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เอกสารชั้นปฐมภูมิ คัมภีร์อรรถกถา เอกสารชั้นทุติยภูมิ ฎีกา อรรถกถา ปกรณ์วิเสส งานวิจัย ตำราทางวิชาการ งานเขียน บทความ ที่แต่งโดยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

4.1 การตั้งและการกำหนดประเด็นปัญหา โดยหัวข้อเรื่องและกำหนดประเด็นปัญหา หรือวัตถุประสงค์จะวิจัยซึ่งเชื่อมโยงกับประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

4.2 การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะได้รวบรวมข้อมูลโดยเริ่มเก็บข้อมูลและเอกสารหลักฐานทั้งที่เป็นปฐมภูมิและทุติยภูมิ คือ อรรถกถาธรรมบททั้งหมดและเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่นๆ จากแหล่งเอกสารข้อมูลต่างๆ

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้ามาวิเคราะห์และสังเคราะห์ จัดลำดับก่อนและหลังตามลำดับความสำคัญของแต่ละบทตอน แบ่งหมวดหมู่ให้เหมาะสมแก่การวิจัย การวิเคราะห์เนื้อหาโดยสรุปเพื่อใช้กับงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

4.4 การแปลความหมายข้อมูลและรายงานผลการวิจัย เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยต้องแปลความหมายข้อมูลหลักฐานและเอกสาร ค้นหาคำตอบอย่างมีขั้นตอนพร้อมทั้งเสนอผลที่ได้จากการวิจัยมาสังเคราะห์เป็น “องค์ความรู้ใหม่” และจัดทำเป็นรูปเล่มเป็นรายงานผลการวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความเป็นมาและความหมายวรรณคดีบาลี ผลการวิจัยพบว่า วรรณคดีบาลี คือ พุทธวจนะที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอนตั้งแต่ตรัสรู้จนถึงปรินิพพานเป็นบ่อเกิดแห่งวรรณคดีบาลี พุทธวจนะหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนแยกออกเป็น 2 คำคือ พระธรรม กับพระวินัย

พระธรรมคือคำสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ถ้านับธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนครั้งแรกที่เรียกว่าปฐมเทศนาคือธัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่พระองค์ทรงแสดงครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์คือกลุ่มคนที่มีจำนวน 5 คนที่เคยอุปฐากรับใช้ในตอนที่บำเพ็ญเพียรทุกรกิริยาทรมาณร่างกายซึ่งต่อมาได้ปลื้กตัวหนีออกไปเพราะเห็นพระพุทธเจ้าเลิกการทรมาณร่างกายหันมาบำเพ็ญเพียรทางจิต จนได้ดวงตาเห็นธรรม และต่อมาพระพุทธเจ้าทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรแก่ปัญจวัคคีย์จนได้บรรลุพระอรหันต์ นอกจากนั้นยังมีธรรมะที่พระองค์แสดงในที่ต่างตลอด 45 พรรษา ถือว่าเป็นส่วนของพระธรรมชั้นแรกในประวัติวรรณคดีบาลี

วินัยคือกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อฝึกหัดละเมิด ครั้งแรกพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเล็กน้อย เพราะในปฐมโพธิกาลนั้นผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเข้ามาบวชด้วยศรัทธาและได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลจึงไม่ค่อยมีพระภิกษุที่ทำความเสื่อมเสียแก่พระศาสนา จนกระทั่งต่อมาเมื่อบริษัทของพระพุทธเจ้าได้มีจำนวนมากขึ้น ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากขึ้น บางรูปได้ประพฤดิเสื่อมเสียที่ทำให้ประชาชนติเตียนโพชนา พระองค์จึงได้ประชุมสงฆ์และได้บัญญัติปฐมปาราชิกว่าด้วยสิกขาบทห้ามภิกษุเสพเมถุน ซึ่งเป็นอาบัติหนักข้อแรก ต้นบัญญัติหรืออาทิกัมมิกะคือพระสุทิน

ได้เสพเมถุนกับภรรยา ต่อมาพระพุทธเจ้าได้บัญญัติสิกขาบทอื่นมาโดยลำดับ พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติคือบ่อเกิดแห่งประวัติวรรณคดี

ต่อมาวรรณคดีบาลีมีคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และโยชนา เพิ่มขึ้นมา วรรณคดีบาลีมีลักษณะการประพันธ์เป็นภาษาบาลี จึงทำให้วรรณคดีบาลีแตกต่างจากวรรณคดีทั่วไป ลักษณะหนึ่งที่สำคัญของวรรณคดีบาลีคือต้องประกอบด้วยวิญญานของวรรณคดีซึ่งจะทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามด้วย

ความเป็นมาของวรรณคดีบาลีและสวรรณคดีบาลี

พุทธวณะที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอน เริ่มตั้งแต่การตรัสรู้จนถึงปรินิพพาน ทรงจำสืบทอดกันมาโดยมุขปาฐะตั้งแต่สมัยพุทธกาล จัดเป็นบ่อเกิดหรือจุดกำเนิดแห่งวรรณคดีบาลี พุทธวณะหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนแยกออกเป็น 2 คำคือ พระธรรม กับ พระวินัย ต่อมามีการขยายพระอภิธรรมปิฎกจากพระธรรม จึงทำให้มีวรรณคดีบาลีเพิ่มขึ้นอีกเป็น 3 อย่าง เรียกว่าพระไตรปิฎก

วรรณคดีบาลีได้รับการสืบทอดมาด้วยการทำสังคายนา

วรรณคดีบาลีคือพระไตรปิฎกจัดเป็นวรรณคดีลำดับที่หนึ่ง ก่อนที่จะมีพัฒนาเป็นวรรณคดีบาลีลำดับต่อมา ลักษณะภาษาในวรรณคดีภาษาบาลีในพระไตรปิฎกนั้นมี 2 อย่างคือ

1) ร้อยกรอง (คาถา) วรรณคดีมีลักษณะการประพันธ์เป็นรูปคาถา หรือฉันทประกอบด้วยกฎเกณฑ์การแต่งฉันทที่เรียกว่าคณะฉันท เช่น คณะฉันทต่างๆ ประด้วยเสียง ครุ ลหุ อย่างไร

2) ร้อยแก้ว (ความเรียง) วรรณคดีที่แต่งเป็นความเรียง ซึ่งตรงกันข้ามกับร้อยกรองเป็นการนำคำมาเรียบเรียงเป็นประโยคคำพูดที่มีความหมายสมบูรณ์ให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 1 เป็นต้นมา วรรณคดีบาลีคือพระไตรปิฎกได้รับการถ่ายทอดและทรงจำโดยมุขปาฐะ ในสมัยที่ไม่มีอักษรใช้ในการจดบันทึก มนุษย์ได้อาศัยความจำในการบันทึกเรื่องราวต่างๆ แล้วบอกต่อกันมา การทรงจำและการบอกกันด้วยปากสืบทอดกันมาเรียกตามบาลีว่า มุขปาฐะ เมื่อมีเหตุการณ์ความขัดแย้งความไม่ลงรอยกันทางด้านคำสอน พระสาวกที่มีความรู้ความสามารถได้ประชุมกันทำสังคายนาเพื่อชำระสะสาง เพื่อรักษาธรรมวินัยให้ถูกต้องมั่นคงมากที่สุด

การทำสังคายนาพระธรรมและวินัยเกิดขึ้นหลายครั้ง การนับการสังคายนานั้นแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา การสังคายนาที่ทุกฝ่ายยอมรับตรงกัน ได้แก่

การสังคายนาทั้ง 3 ครั้งในประเทศอินเดีย กล่าวคือ สังคายนาครั้งที่ 1-2 มีบันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก และครั้งที่ 3 มีปรากฏในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาซึ่งเป็นอรรถกถาพระวินัย

สังคายนา แปลว่า การร้อยกรอง คือประชุมสงฆ์จัดหมวดหมู่พระพุทธรวณะ โดยที่ประชุมเห็นต้องกันแล้ว ท่องจำสืบทอดกันมาในชั้นแรกเป็นการจัดหมวดหมู่พระพุทธรวณะ ขึ้นต่อมาชำระวินัยฉ้อฉลผิด ต่อมาเป็นการทบทวนเดิมและเพิ่มเข้ามา หลังๆ จารึกในใบลานตรวจสอบข้อผิดในใบลาน ก็เรียกว่า สังคายนา สังคายนาครั้งที่ 1, 2, 3, ที่ทำในประเทศอินเดีย เป็นฝ่ายเถรวาท ใช้ภาษาบาลี การนับจำนวนการทำสังคายนาพระธรรมและพระวินัยในแต่ละประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่เหมือนกัน กล่าวคือมีการนับจำนวนการแตกต่างกัน โดยนับการทำสังคายนาที่ทำในประเทศของตนเท่านั้น ไม่นับการทำสังคายนาที่ทำประเทศอื่นๆ การทำสังคายนาที่ประเทศไทยยอมรับเท่านั้น มีจำนวน 9 ครั้ง ได้แก่ สังคายนาทั้ง 3 ครั้ง ที่กระทำในประเทศอินเดีย สังคายนาทั้ง 4 ครั้ง ที่กระทำในประเทศศรีลังกา และ สังคายนาทั้ง 2 ในประเทศไทย

ความหมายของวรรณคดี

คัมภีร์สุโขทัยกล่าวถึงความชื่นชมอันใดของเหล่าชนผู้เข้าร่วมประชุม ที่พากันส่งใจไปตามอรรถของพันธะความชื่นชมนี้ ท่านผู้รู้เรื่องนั้นกล่าวให้ชื่อว่ารส เพราะวิเคราะห์ว่าสภาพใด อันชนทั้งหลายย่อมยินดี สภาพนั้นชื่อว่ารส (แย้ม ประพัฒน์ทอง, 2504)

กุสุมา รักษมณี ให้ความหมายของรสไว้ว่า รส คือปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านเมื่อได้รับอารมณ์ที่กวีถ่ายทอดไว้ในวรรณคดี นักวรรณคดีมีความเห็นว่าวรรณคดีเกิดขึ้นเมื่อกวีมีอารมณ์สะท้อนใจแล้วถ่ายทอดความรู้สึกนั้นออกมาเป็นบทประพันธ์ อารมณ์นั้นจะกระทบใจผู้อ่านทำให้เกิดการรับรู้และเกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์เป็นการตอบสนองอารมณ์ที่กวีเสนอมา รสจึงเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน ไม่ใช่สิ่งที่อยู่ในวรรณคดีซึ่งเป็นเพียงอารมณ์ที่กวีถ่ายทอดลงไว้และเป็นตัวทำให้เกิดรสเท่านั้น (กุสุมา รักษมณี, 2549)

มนุษย์ประกอบด้วยสรีระร่างกายและวิญญาณ วรรณคดี ถ้าเปรียบเป็นมนุษย์ก็ประกอบด้วยสรีระร่างกายและวิญญาณเหมือนกัน สรีระของวรรณคดีคือเสียง(สัททาลังการ) และความหมาย (อรรถาลังการ) ส่วนวิญญาณของวรรณคดีคือรส วรรณคดีหมายถึงหนังสือที่ประกอบด้วยรส รสของวรรณคดีนี้มีอยู่ 9 รส

ความหมายตามการวิเคราะห์ศัพท์ภาษาบาลี

- 1) สิงคาร สิงคารส, ความรัก, ความสวยงาม, เปเมน สรติ คจฉตติ สิงคาโร รสที่เป็นไป ด้วยความรัก (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550)
- 2) กรุณา กรุณา, ความสงสาร, ความเอ็นดู (ทยา อนุกรมปา การุณญ อนุททยา), ปรทุก เข สติ สาธน์ หทยกมปนํ กโรตติ กรุณา ธรรมชาติที่สร้างความสะเทือนใจแก่คนดี เมื่อผู้อื่นมี ทุกข์ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550)
- 3) วีร วีรบุรุษ, คนกล้า อุตตมภาว เวติ ยาตติ วีโร ผู้ก้าวไปสู่ความสูงสุด
- 4) อพฤต คำที่มีความหมายเหมือนกัน วิมหาย อจฺฉริย อพฤต อพฤต วิเสเสน มหิตพโพ ตี วิมฺโฮ ภาวะที่ควรบูชาโดยพิเศษ, อจฺฉริย แปลก, ประหลาด, น่าอัศจรรย์, ความอัศจรรย์
- 5) หาส ความยินดี, ความร่าเริง, ความสบายใจ (อุตตมนตา ปิติ วิตติ ตุณฺณิ ฯเปฯ) หสตี เยนาติ หาส ภาวะเป็นเหตุให้ร่าเริง
- 6) ภายนอก ภัย, สิ่งที่น่ากลัว (เภาว ภีสน ภิม เภสม ภยงกร) ภายติ เอตฺสมาติ ภายนอก สิ่งที่เป็นแดนกลัว คือทำให้กลัว
- 7) สนฺต (สมฺ อฺปฺสเม+ต) ความสงบสุข, สมนํ สนฺโต ความสงบสุข ชื่อว่าสันตะ
- 8) พิกจฺฉ (พิกจฺฉ ชิคฺฉณาย+อ) ความน่ารังเกียจ, พิกจฺฉนํ พิกจฺฉนํ ความน่ารังเกียจ ชื่อว่าพิกจฺฉะ ชิคฺฉโนปยสฺสาโว พิกจฺฉโน สภาพที่เกิดจากความน่ารังเกียจ ชื่อว่าพิกจฺฉะ
- 9) รุทฺท ความโกรธ, ความเกรี้ยวกราด, รุทฺทรส, นาฏยรส (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550)

ที่ตั้งของวรรณคดี

รสของวรรณคดีเป็นความรู้สึกที่รู้ด้วยใจ ในหนังสือสุโพธาลังการได้แสดงที่ตั้งแห่งรสที่ เรียกว่า ฐายี ไว้ 9 ประการ คือ

- 1) รติฐายี ความยินดี
- 2) หาสฐายี ความสนุกสนานรื่นเริง
- 3) โสภฐายี ความโศก
- 4) โกรธฐายี ความโกรธ
- 5) อุตสาหฐายี ความบากบั่น บึกบั่น
- 6) ภัยฐายี ความกลัว ความหวาดหวั่น
- 7) ชิคฺฉณฐายี ความขยะแขยง

8) วิมยฐายี ความหลากหลาย

9) สมฐายี ความสงบ(คณะลูกศิษย์วัดท่ามะโอ, 2543)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาสวรรณคดีในอรรถกถาธรรมบท ผลการวิจัยพบว่า สวรรณคดีบาลีในอัมมปัทฏฐกถา อรรถกถาธรรมบทเป็นคัมภีร์อธิบายธรรมบท 423 บท ในพระไตรปิฎก ธรรมบทเป็นคาถาล้วนๆ ต่อมาจึงมีอรรถกถาธรรมบทสำหรับอธิบายเนื้อหาของคาถาในคัมภีร์ธรรมบท และมีการแต่งเพิ่มเติมเรื่องราวประกอบ ผู้ที่แต่งอรรถกถาธรรมบทเรียกว่าพระอรรถกถาจารย์ อธิบายเพิ่มเติมพุทธพจน์และเรื่องราวอย่างอื่นที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกได้แก่ อธิบายคำศัพท์ อธิบายความหมาย และขยายความพร้อมทั้งแสดงเหตุผลโดยอ้างอิงหลักฐานจากพระไตรปิฎก เพราะการแต่งอธิบายพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ จึงมีสวรรณคดีครบทุกรส จะได้แสดงไว้พอเป็นตัวอย่าง

1. สิงการรส รสแห่งความรักระหว่างชายกับหญิง

ธิดาเศรษฐีตกหลุมรักนายพรานผู้ฆ่าสัตว์ เห็นนายพรานจากการดูทางหน้าต่าง จึงตกหลุมรักและตามไปพบถึงที่ นายพรานพยายามห้ามปรามแต่ไม่เป็นผล ธิดาเศรษฐียืนยันที่จะตามไปด้วยความรัก จึงได้ร่วมเดินทางไปกับนายพรานในที่สุด (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552)

2. หัสสรส รสแห่งความขำขันรื่นเริง

เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความขบขันของพระอินทร์ ว่า พระนางโรหิณี หลังจากบรรลุนิสาบันได้จุติไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้วยความงามเลิศเลอของพระนาง ทำให้เทพบุตรทั้งสี่องค์เกิดความรักใคร่และอ้างสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของ เพราะนางเกิดขึ้นในเขตแดนติดต่อกันของเทพบุตรทั้ง 4 พระอินทร์เมื่อเห็นเช่นนั้น ก็ทรงทราบว่าความรักของพระองค์ต่อพระนางนั้นรุนแรงยิ่งกว่าเทพบุตรทั้ง 4 จึงทรงขอพระนางเป็นภรรยา ทั้งนี้ เพื่อรักษาชีวิตของพระอินทร์ไว้ เนื่องจากเทพบุตรทั้งสี่ไม่ต้องการให้พระอินทร์ต้องสิ้นชีวิต จึงยกนางให้แก่พระอินทร์ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552)

3. กรุณารส รสแห่งความสงสาร

พระพุทธเจ้าทรงช่วยเหลือขาวนาที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นโจร หลังจากขาวนาเก็บเงินที่โจรทำตกหล่น พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องและเสด็จไปช่วยเหลือขาวนาให้พ้นจากความทุกข์ โดยทรงใช้ปัญญาในการแก้ไขสถานการณ์และทรงพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของขาวนา ทำให้ขาวนาพ้นจากโทษทัณฑ์ เรื่องราวนี้แสดงให้เห็นถึงพระเมตตาและปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ทรงช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552)

4. รุทธรส รสแห่งความโกรธแค้น ความขุ่นเคืองใจ การถูกเหยียดหยาม ก้าวร้าว รวมไปถึงความอาฆาตพยาบาทอย่างแรงกล้า เป็นต้น

พระเจ้าวิทูทกะทรงแค้นเจ้าศากยะและพยายามทำลายล้าง หลังจากได้ราชสมบัติ พระองค์ทรงระลึกถึงความแค้นที่มีต่อเจ้าศากยะ จึงนำกองทัพไปทำลายล้าง แต่พระพุทธเจ้าทรงพยายามเข้าไปห้ามปรามถึง 3 ครั้ง เพื่อปกป้องญาติของพระองค์ แต่สุดท้ายพระองค์ทรงเห็นว่าเป็นกรรมของเจ้าศากยะ จึงไม่สามารถห้ามปรามได้ ทำให้พระเจ้าวิทูทกะสามารถทำลายล้างเจ้าศากยะได้สำเร็จ(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552)

5. วีรรส รสแห่งความกล้า

ฉัตตปาณิอุบาสกผู้กล้าหาญในธรรม แม้จะเป็นผู้มีความรู้สูง แต่เมื่อพระราชาเสด็จมาอุบาสกกลับไม่ลุกขึ้นต้อนรับ เนื่องจากเห็นว่าเป็นการไม่เคารพพระพุทธเจ้า พระราชาจึงขุ่นเคือง แต่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายให้พระราชาเข้าใจ ทำให้อุบาสกไม่ถูกตำหนิ และในภายหลังอุบาสกก็แสดงความเคารพต่อพระราชาอย่างเหมาะสม เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญในการยืนหยัดในหลักธรรมของอุบาสก แม้จะต้องเผชิญหน้ากับพระราชา (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552)

6. ภัยนกรส รสที่น่าสะพรึงกลัว ก่อให้เกิดความรู้สึกหวาดหวั่น

พระเทวทัตตนกรอเวจีทรมานอย่างแสนสาหัส หลังจากทำความผิดต่อพระพุทธเจ้า พระเทวทัตถูกส่งไปเกิดในนกรอเวจี มีสรีระขนาดมหึมาแต่ถูกทรมานด้วยหลาวเหล็กที่มแทงทั่วร่างกาย ถูกไฟเผาไหม้อย่างทารุณ สภาพร่างกายบิดเบี้ยวไปจากสภาพเดิมอย่างสิ้นเชิง การทรมานนี้กินเวลานานถึงแสนกัลป์ ก่อนที่ท่านจะได้เกิดเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าในภายหลัง เรื่องราวนี้แสดงให้เห็นถึงผลกรรมที่ตามสนองผู้ทำชั่วอย่างชัดเจน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552)

7. วิภังกรส รสแห่งความน่ารังเกียจ ขยะแขยง

นางสิริมาได้ทำกาลกิณีแล้ว พระราชาทรงส่งพระราชสาสน์ไปถวายพระศาสดาว่า นางสิริมาน้องสาวของหมอชีวกได้ทำกาละ พระศาสดาจึงทรงส่งข่าวไปแก่พระราชาว่า กิจคือการเผาศพนางสิริมา ยังไม่มี พระองค์จึงทรงรับสั่งให้เอาศพนางสิริมานอนในป่าช้าผิบบแล้ว ให้รักษาไว้โดยอาการที่กาและสุนัขจะกินไม่ได้ พระราชาได้ทรงทำตามรับสั่ง สามวันล่วงไปแล้วตามลำดับ ในวันที่ 4 สรีระขึ้นฟองแล้ว หมูหนอนได้ออกจากปากแผลทั้ง 9 สรีระทั้งสิ้นได้แตกสลายคล้ายธาตุข้าวสาลี (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552)

8. อภุตรส รสแห่งความแปลกประหลาดใจที่เกิดขึ้นอย่างไม่น่าเป็นไปได้

พระพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์เปิดโลก หลังจากจำพรรษาบนสวรรค์ พระพุทธเจ้าเสด็จลงสู่โลกมนุษย์ โดยทรงแสดงปาฏิหาริย์อันยิ่งใหญ่ ทำให้เทวดา มนุษย์ และสัตว์นรกสามารถมองเห็นกันและกันได้ทั่วทั้งจักรวาล เหตุการณ์นี้เรียกว่า "พระพุทธเจ้าเปิดโลก" ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจของพระพุทธเจ้า และเป็นการเปิดโอกาสให้สรรพสัตว์ได้เห็นผลของกรรมและความแตกต่างของภพภูมิต่างๆ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552)

9. สันตรส สันตรสคือรสแห่งความสงบเยือกเย็น ความอึ้งใจ ความสุขใจ

ข้อความนี้นางมัลลิกาเทวีได้รับข่าวร้ายว่าสามีและบุตรถูกฆาตกรรม แต่กลับสงบเสงี่ยม ไม่แสดงความโศกเศร้า เมื่อเห็นสาวใช้ทำถาดแตก นางจึงนำเรื่องราวของตนมาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์เล็กน้อยนี้ โดยกล่าวว่าหากเรื่องใหญ่เช่นการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักยังทำให้นางไม่หวนไหว เหตุการณ์เล็กน้อยเช่นถาดแตกก็ไม่ควรเป็นสิ่งที่น่ากังวล แสดงให้เห็นถึงความสงบ ความรู้เห็นตามความเป็นจริง จึงทำให้นางมีความสงบ เป็นสันตรสของวรรณคดีอย่างหนึ่ง (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552)

รสวรรณคดีทั้ง 9 รสในอรรถกถาธรรมบท เป็นเพียงส่วนหนึ่งเพื่อนำเสนอให้ได้ศึกษา เพราะยังมีรสวรรณคดีอีกจำนวนมาก

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อวิเคราะห์รสวรรณคดีในอรรถกถาธรรมบท ผลการศึกษาพบว่าการศึกษารสวรรณคดีจากรสวรรณคดีบาลี นอกจากจะเป็นการทำความเข้าใจถึงความงามของวรรณกรรมแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองในหลายด้าน ดังนี้

1. พัฒนาทักษะการวิเคราะห์และสังเคราะห์ การแยกแยะรส การวิเคราะห์รสวรรณคดีทำให้เราสามารถแยกแยะได้ว่าในแต่ละตอน หรือแต่ละเรื่องนั้น ผู้แต่งต้องการสื่อสารอารมณ์ใดออกมา เราสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องราวเข้าด้วยกัน เพื่อทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของตัวละคร การตีความหมายที่ซ่อนอยู่ในวรรณกรรม ทำให้เราเข้าใจถึงความหมายที่ลึกซึ้งของเรื่องราวได้มากขึ้น

2. เพิ่มพูนความรู้และทักษะทางภาษาบาลี การอ่านวรรณคดีบาลีทำให้เราได้พบเจอกับคำศัพท์ใหม่ๆ และสำนวนที่สวยงาม ซึ่งจะช่วยเพิ่มพูนคำศัพท์และทักษะการใช้ภาษาบาลี การศึกษาโครงสร้างประโยคในวรรณคดีบาลี จะช่วยให้เราเข้าใจหลักไวยากรณ์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเขียนได้ดียิ่งขึ้น

3. พัฒนานักคิดเชิงวิพากษ์ การอ่านวรรณคดีบาลีจะกระตุ้นให้เราตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องราว ตัวละคร และเหตุการณ์ต่างๆ วิเคราะห์เหตุผลที่ตัวละครตัดสินใจทำเช่นนั้น ทำไมเหตุการณ์จึงเป็นไปในทิศทางนั้นๆ ประเมินค่าความถูกต้อง ความเหมาะสมของเหตุการณ์ และความคิดเห็นของตัวละคร

4. เข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ การอ่านเรื่องราวของตัวละครจะทำให้เข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และความต้องการของผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น การเห็นอกเห็นใจผู้อื่นจะช่วยให้เรามีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นมากขึ้น การสัมผัสกับอารมณ์ต่างๆ ผ่านวรรณกรรม จะช่วยให้เราพัฒนาอารมณ์ของตนเองให้มีความสมดุลมากขึ้น

5. เรียนรู้ค่านิยมและวัฒนธรรม วรรณคดีสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและความเชื่อของสังคมในยุคนั้นๆ การศึกษาวรรณคดีจะช่วยให้เราเข้าใจถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต

6. พัฒนาทักษะการสื่อสาร การอ่านวรรณคดีจะช่วยให้เราสามารถเล่าเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างน่าสนใจ การวิเคราะห์วรรณคดีจะช่วยให้เราสามารถแสดงความคิดเห็นและโต้แย้งได้อย่างมีเหตุผล

การศึกษาวรรณคดี จึงเป็นการพัฒนาตนเองในหลายด้าน ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและอนาคต กล่าวคือ สิ่งการรสน ช่วยให้เราเข้าใจความรักและความงามในรูปแบบต่างๆ หัสสรส ช่วยให้ผ่อนคลายอารมณ์และมีความสุข กรณารส สอนให้เห็นถึงความเมตตาและการช่วยเหลือผู้อื่น รุทธรส สอนให้รู้จักความโกรธและผลเสียของการโกรธแค้น วีรสรส สอนให้กล้าหาญและยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง ภยานกรส สอนให้รู้จักผลของกรรมและความสำคัญของการทำความดี วิภังกรส สอนให้รู้จักความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง อัปภุตรส สอนให้เปิดใจรับสิ่งใหม่ๆ และความมหัศจรรย์ของโลก สันตรส สอนให้ใจเย็นและมีสติ

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า วรรณคดีบาลี เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยสองส่วนสำคัญ คือ พระธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอน และพระวินัย ซึ่งเป็นระเบียบวินัยของพระสงฆ์ จุดเริ่มต้นของวรรณคดีบาลี คือ พระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดง ซึ่งได้ถูกบันทึกและรวบรวมไว้เป็นพระไตรปิฎก นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ประเภทอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษที่เป็นภาษาบาลีอีกด้วย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 เป็นการศึกษาเฉพาะในขอบเขตของอรรถกถาธรรมบทเท่านั้น ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายเพื่อให้เข้าใจพระไตรปิฎกได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งมีการศึกษาและตีความเพิ่มเติมในรูปของอรรถกถาทำให้เกิดวรรณคดีบาลีที่มีรสของวรรณคดีในเรื่องต่างๆ ที่มีความหลากหลายและครอบคลุมรสทางวรรณคดีบาลีมากยิ่งขึ้น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 อรรถกถาธรรมบทประกอบด้วยรสทั้ง 9 รส ซึ่งสะท้อนให้เห็นรสวรรณคดีบาลี มีประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะทางภาษาบาลีและความเข้าใจในอารมณ์ของมนุษย์ นอกจากนี้ ยังช่วยให้เราเรียนรู้ค่านิยมวัฒนธรรมอีกด้วย

ทั้งนี้ผลการวิจัยที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อในระดับหนึ่ง แต่ยังมีโอกาสที่จะพัฒนาผลการวิจัยให้มีความครอบคลุมและเชิงลึกยิ่งขึ้น โดยอาจพิจารณาเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เช่น การเปรียบเทียบกับงานวิจัยอื่นๆ การนำเสนอข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม หรือการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในบริบทต่างๆ

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยสามารถตอบคำถามเกี่ยวกับองค์ประกอบพื้นฐานของวรรณคดีบาลีได้เป็นอย่างดี โดยระบุชัดเจนว่าวรรณคดีบาลีประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัย และมีจุดเริ่มต้นจากพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าที่ถูกบันทึกเป็นพระไตรปิฎก นอกจากนี้ยังกล่าวถึงคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาองค์ประกอบโดยรวมของวรรณคดีบาลี

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยสามารถตอบคำถามเกี่ยวกับอรรถกถาธรรมบทและรสวรรณคดีบาลีได้อย่างชัดเจน โดยระบุว่าอรรถกถาธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่ใช้ในการอธิบายพระไตรปิฎก และมีการใช้รสวรรณคดีในการถ่ายทอดความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาอรรถกถาธรรมบทและรสวรรณคดีบาลี

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยสามารถตอบคำถามเกี่ยวกับประโยชน์ของการศึกษาอรรถกถาธรรมบทได้ โดยระบุว่าการศึกษาอรรถกถาธรรมบทช่วยพัฒนาทักษะทางภาษาบาลี ความเข้าใจในอารมณ์ของมนุษย์ และค่านิยมทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาประโยชน์ของการศึกษาอรรถกถาธรรมบท

สรุป/ข้อเสนอแนะ

บทความนี้กล่าวถึงความเป็นมา ความหมายของวรรณคดีบาลี ความสำคัญของรสวรรณคดีโดยเปรียบเทียบกับรสวรรณคดีเสมือนวิญญูณของวรรณคดี ที่ช่วยให้วรรณคดีมีชีวิตชีวา

และสามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งไปสู่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง บทความได้อธิบายถึง รสวรรณคดีทั้ง 9 ประเภท และยกตัวอย่างจากอรรถกถาธรรมบทมาประกอบเพื่อให้เห็นภาพ การนำรสวรรณคดีไปใช้ในการแต่งวรรณคดี นอกจากนี้ ยังเน้นย้ำถึงประโยชน์ของการศึกษารสวรรณคดี ที่ช่วยพัฒนาทักษะต่างๆ ทั้งด้านภาษา การวิเคราะห์ และการเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น

รสวรรณคดีบาลีคืออารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านเมื่อได้รับอารมณ์ที่กวีถ่ายทอดไว้ในวรรณคดี รสวรรณคดีบาลีถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งไปสู่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง รสวรรณคดีในอรรถกถาธรรมบทเป็นตัวอย่างที่ดีในการแสดงให้เห็นถึงการใช้รสวรรณคดีที่หลากหลาย มีประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะต่างๆ ทั้งด้านภาษา การวิเคราะห์ และการเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษารสวรรณคดีบาลีในอรรถกถาธรรมบทนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษารสวรรณคดีบาลีได้อย่างหมดจดครบถ้วนแล้ว ควรที่จะมีการศึกษาเนื้อหาในอรรถกถาธรรมบทในแง่มุมอื่นๆ ที่ยังเหลือประเด็นให้ศึกษาวิจัยอยู่ เช่น ศึกษาวิจัยอรรถกถาธรรมบทในแง่การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ประเพณี ความเชื่อ ที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทนั้น

1. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

1.1 สามารถนำผลของการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา พระพุทธศาสนา จริยธรรม วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ทุกระดับชั้นการศึกษาตั้งแต่ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

1.2 สามารถนำผลของการศึกษาวิจัยไปสะท้อนข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทั้งด้านวรรณคดี ศิลปะและวัฒนธรรม

1.3 สามารถนำผลการศึกษาวิจัยไปพัฒนาเป็นหลักสูตร เช่น หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ในรายวิชาธรรมบทศึกษา ศาสนาและพิธีกรรม

2. กิจกรรมด้านส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้ด้านประวัติศาสตร์

2.1 สามารถนำผลการวิจัยไปช่วยเสริมความรู้ทางด้านวรรณกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและเชื่อมโยงเข้ากับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

2.2 สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปเผยแพร่ให้กับองค์กร ชุมชน และนักวิชาการด้านวรรณคดี ศิลปะ และวัฒนธรรม

2.3 สามารถเชื่อมโยงแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับแนวความคิดทางด้านชุมชนผ่าน
วรรณกรรมสำคัญ

3. กิจกรรมด้านวิชาการ

3.1 ได้มีการนำผลงานการวิจัยเข้าไปบูรณาการกับรายวิชาธรรมบพิศศึกษา และวิชา
วรรณกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยา
เขตหนองคาย

3.2 ได้มีการนำเสนอบทความวิจัยเผยแพร่ทางวารสาร

เอกสารอ้างอิง

กุสุมา รักขมณี. (2549). การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. (พิมพ์ครั้งที่
2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทธรรมสารจำกัด.

ลูกศิษย์วัดท่ามะโอ. (2543). สุโพธลังการนิสสยะ. สงขลา: วัดหาดใหญ่สิดาราม.

พระมหาประทีป อภิวิฑฒโน. (2561). สารัตถะในธรรมบทและอัมมปัทฏฐกถา. (พิมพ์ครั้งที่1).

ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). ศัพทวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยง
เชียงใหม่.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). อัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). อัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). อัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). อัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย.

แย้ม ประพัฒน์ทอง .(2504). คัมภีร์สุโพธลังการ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.